

Çevre Sorunlarının Düşünsel Kökenleri

Seçil Mine TÜRK¹

Geliş Tarihi (Received) 26.09.2023 – Kabul Tarihi (Accepted): 18.03.2024

DOI: 10.26745/ahbvuibfd.1366506

Öz

Günümüzde çevre sorunları sadece ekolojik dengeyi bozmakla kalmamış aynı zamanda tüm canlı ve cansız varlıkların yaşam kalitesini düşürmüştür. Bu sorunlar çok eski tarihlere dayanmakla birlikte esas etkisini somut anlamda sanayi devrimi ve kentsel devrim ile göstermiştir. Düşünsel anlamda ise bu sorunların temel nedeni insanı esas alan ve en üstün varlık olarak gören aklın ön planda olduğu, doğaya egemen olma düşüncesinin ortaya çıktığı Aydınlanma düşüncesidir. Çalışmada çevre sorunlarının somut nedenlerinin altında yatan düşünsel nedenler insan ve çevre ilişkileri bağlamında kentleşme ve sanayileşme süreçleri ekseninde ele alınarak incelenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, bu sorunları İlkçağ Doğa Felsefesi ve Ortaçağ Felsefesini kapsayan Aydınlanma öncesi dönem ve Rönesans, Modernite ve Bilimsel Devrim ile şekillenen Aydınlanma dönemi olmak üzere iki temel noktada ele alan çalışma doğaya bakış açısındaki değişiklikleri vurgulamaktadır. Aydınlanma öncesi ve sonrası dönemde insanların çevreyi algılayış biçimindeki değişimler ve bu değişimlerin yarattığı sorunlar hem çevre kirliliğini hem de kaynak tükenmesini beraberinde getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çevre, Çevre Sorunları, Aydınlanma, Ekosistem, Kentleşme

The Intellectual Roots of Environmental Problems

Abstract

Today, environmental problems not only disrupt the ecological balance but also reduce the quality of life of all living organisms and non-living beings. Although these problems are very old, they have shown their main effects with the Industrial and Urban revolutions. In the intellectual sense, the main reason for these problems is the Enlightenment in which the mind, which sees the human as the most superior being, is at the forefront and the idea of dominating nature has emerged. In this study, the intellectual reasons underlying the concrete causes of environmental problems are studied in the context of human and environmental relations as part of urbanization and industrialization processes. In this context, the study, which deals with these problems in two main points, the pre-Enlightenment period, which includes Ancient Natural Philosophy and Medieval Philosophy and the Enlightenment period shaped by the Renaissance, Modernity and Scientific Revolution, emphasizes the changes in the perspective of nature. Changes in the way people perceive the environment before and after the Enlightenment and the problems created by these changes have brought both environmental pollution and resource depletion.

Keywords: Environment, Environmental Problems, Enlightenment, Ecosystem, Urbanization

¹ Doç. Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, seçil.turk@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9053-3350

Giriş

Somut anlamda Sanayi Devrimi ile hız kazanan çevre sorunları aslında Aydınlanma düşüncesinin bir ürünüdür. Sanayi Devrimi 18 ve 19. Yüzyıllarda İngiltere’de ortaya çıkmış daha sonra Avrupa ve ardından da tüm dünyaya yayılmıştır. Aydınlanma dönemi de aynı yüzyılda yaşanan, çevre sorunlarının temeli olarak kabul edilen bir süreçtir. Çevre sorunlarının tarihsel kökenlerini Aydınlanma öncesi ve Aydınlanma sonrası dönem olmak üzere iki dönemde incelemek gerekmektedir. Aydınlanmaya kadar olan dönem ise kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. Bunlar, İlkçağ doğa felsefesi ve Ortaçağ felsefesidir. Ortaçağın sonlarına kadar süren bu dönem organik toplum anlayışı ile şekillenen, doğanın kutsal kabul edildiği, insan ve çevre ilişkilerinde eşitlik ve uyumun hüküm sürdüğü bir dönem olarak nitelendirilebilir. Rönesans, modernite ve bilimsel devrim ile şekillenen Aydınlanma dönemi ile birlikte bu düşünce biçimi etkisini yitirmiş, insan ve doğa ilişkileri bozulmaya başlamıştır. Aklın temel alındığı, doğanın insan için yaratıldığı düşüncesine dayanan bu dönem, çevre sorunlarını arttıran, ekosistemin dengesini bozan ve insanın doğayı kendi ihtiyaçları doğrultusunda kullandığı bir düşünce biçimini beraberinde getirmiştir.

Günümüzde çevre sorunlarının sebepleri, gelişmiş ülkelerde aşırı sanayileşme, aşırı üretim ve tüketim olarak kabul edilirken; geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerde bunlar sanayilerinin ve üretimlerinin yetersiz olması, çevreye gereken önemin verilmeyip kaynakların yok edilmesi şeklinde kendini göstermektedir. Bu bağlamda makale üç temel bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde çevre ile ilgili kavramsal bir çerçeve çizilmiştir. İkinci bölümde çevre sorunlarının somut anlamdaki temel nedenleri kentleşme, sanayileşme ve nüfus bağlamında insan ve çevre ilişkileri çerçevesinde incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise çevre sorunlarının somut nedenlerini ortaya çıkararak kültürel ve zihinsel süreçler, çevreye bakış açısındaki değişiklikler bilimsel ve felsefî gelişmeler incelenerek ele alınmıştır.

Çevre ve Çevre Sorunları

Çevre “insan etkinlikleri ve canlı varlıklar üzerinde hemen ya da uzunca bir süre içinde dolaylı ya da dolaysız bir etkide bulunabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal etkenlerin belirli bir zamandaki toplamı” olarak tanımlanabilir (Keleş ve diğerleri, 2012: 51). Çevreyi nitelik ve mekân açısından inceleyerek tanımını daha da genişletmemiz mümkündür. Nitelik açısından insanın oluşumuna hiçbir etkisinin bulunmadığı doğal çevre veya kendi ihtiyaçları doğrultusunda yarattığı yapay çevreyi kapsayan insanın içinde yaşadığı ortamı işaret eden fiziksel çevre ve insan ilişkilerinin bütünü oluşturarak toplumsal çevre olarak bir gruplandırma yapılmaktadır. Mekânsal olarak ise kırsal ve kentsel yerleşim yerlerini kapsayan

yerleşme yerlerine göre ve uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel ölçeklere dayanan çevre tanımı ortaya çıkmaktadır. Bu tanım ve gruplandırmalara dayanarak çevre denildiğinde etrafımızda bulunan tüm canlı ve cansız varlıkların anlaşıldığını söylemek mümkündür (Keleş ve diğerleri, 2012: 53-57).

Ekosistem ise tüm canlı ve cansız varlıkların içinde yaşadığı ortamdır ve bu yaşam ortamının öğelerinin, unsurlarının veya sorunlarının ve içinde yaşayan insanların bu ortamda nasıl bir davranış sergilediklerinin incelenmesi zorunluluğu bir bilim dalının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, diğer bir deyişle ev bilimi olarak da tanımlanan ve Haeckel (1869) tarafından ortaya atılan ekoloji bilimi canlı varlıkların özellikle de insanların yaşadıkları ortamla ilişkilerini ve bu ortamın canlı varlıklar üzerinde ne gibi etkiler yarattığını inceleyen bir bilim dalıdır. Ekoloji insanı ve çevreyi bir bütün olarak ele almakta, insan ve çevre etkileşimini incelemektedir. İnsanların sadece yaşadıkları çevreye etkileri yoktur aynı zamanda çevre de insanların yaşam biçimlerini, düşünce yapısını, ekonomik faaliyetlerini ve hareket tarzı gibi birçok unsuru etkilemektedir. Her ne kadar ekoloji biliminin ele aldığı temel unsur insan dışında kalan tüm canlı varlıklar olsa da insanlar yaşadıkları ortamdan etkilenmekte, bu ortamı etkilemekte veya ekosistemin dengesi üzerinde dolaylı veya dolaysız olumlu veya olumsuz faaliyetlere neden olabilmektedir.

Bu minvalde, ekoloji biliminin en önemli özelliği hem canlı hem de cansız varlıkları ele almasıdır ve bu yönüyle çevre merkezci yaklaşımın temel özelliklerine sahiptir. Bu özellikler aynı zamanda ekolojinin temel ilkelerini de içinde barındırmaktadır (Kışlalıoğlu ve Berkes, 2005: 20-24). Bunlardan ilki, doğa ve insan ilişkilerinde uyumu, eşitliği ve dengeyi savunan bütünsellik ilkesidir. Herhangi bir yerde ortaya çıkan çevre sorununun etkileme alanının çok geniş olması diğer bir deyişle çevre sorunlarının sınır tanımaması bu ilkenin ortaya çıkış nedenlerinden biridir. İkincisi sınırlılık ilkesidir ve bu ilke doğal kaynakların sınırlı olması ve doğanın taşıma kapasitesi olmak üzere iki temel noktaya işaret etmektedir. Diğer temel ilkeler ise; doğal denge yaklaşımına dayanan özdenetim ilkesi, doğal kaynakların çeşitliliği ilkesi, çevre sorunlarının en temel nedenlerini içinde barındıran doğada hiçbir şeyin yok olmayacağı ilkesi, her kazancın bir bedeli olduğunu savunan bedelsiz yarar olmaz ilkesi, doğanın geri tepmesi ilkesi, en uygun çözümü doğa bulmuştur ilkesi, ekolojiye saygı ilkesi ve doğa ile birlikte gitme ilkesidir.

Ekosistemin en temel öğelerinden biri olan ve ekoloji biliminin temel konusunu oluşturan doğal kaynaklar ise, iki temel grupta incelenmektedir. Bunlardan ilki, kendini yenileme özelliği bulunan ve tükenme sorunu ile karşı karşıya kalmayan yenilenebilir

nitelikteki doğal kaynaklardır. Yenilenebilen kaynaklar kendi içinde güneş ve rüzgar gibi insan faaliyetlerinden etkilenmeyen ve ormanlar gibi zarar görebilen kaynaklar olarak gruplandırılabilir. İkinci kaynak grubunda ise, petrol, doğalgaz, kömür, altın veya uranyum gibi tükenen veya tekrar oluşması çok uzun zamanı gerektiren yenilenemeyen nitelikteki kaynaklardır. Çevre sorunları temelde bu kaynaklarda ortaya çıkan bozulmaları, tükenmeleri ve ekosistemin dengesinin bozulmasını kapsayan geniş bir yelpaze içinde değerlendirilebilir. Bu sorunlar küresel ve yerel veya bölgesel çevre sorunları olarak gruplandırılabilir. Küresel çevre sorunları hem gelişmiş hem de azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin etkili olduğu diğer bir deyişle gelişmişlik ve azgelişmişliğe bağlı olarak ortaya çıkan sorunlardır. Bunu bir örnekle açıklayacak olursak, küresel iklim değişikliği ve ozon tabakasının incilmesi gibi sorunlar söz konusu olduğunda başrolde gelişmiş ülkeler varken, tropik ormanların yok edilmesi gibi sorunlar temelde azgelişmiş ülkelerin neden olduğu sorunlardandır. Diğer yandan, su, toprak ve hava kirliliği gibi yerel veya bölgesel sorunların temel nedeni ise her iki grup ülkedir. Burada önemli olan nokta, gelişmiş ülkelerin teknoloji sayesinde azgelişmiş ülkelere oranla bu sorunlarla başa çıkabilme veya ortaya çıkmadan önleme konusunda daha başarılı olduklarıdır. Bu ülkelerde çevre sorunlarının ortaya çıkış nedenleri, gelişmiş ülkelerde aşırı üretim ve tüketim alışkanlıklarına bağlı olarak ortaya çıkan kirlilik, azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ise yoksulluktan kaynaklanan kirlilik olarak nitelendirilebilir. Her iki grup ülke de çevre sorunlarına kalkınma öncelikli yaklaşımın ön planda tutulmasıyla katkıda bulunmaktadır. Sanayileşmiş ülkeler mevcut kalkınmalarını sürdürmek isterken, azgelişmiş ülkeler ise kalkınmalarını gerçekleştirebilmek için yoğun bir çaba sarf etmektedir. Bunun sonucunda ise, kalkınma çevre sorunlarının ortaya çıkmasının en önemli nedenlerinden biri olarak varlığını sürdürmektedir.

Çevre sorunlarının temel nedenleri iki yaklaşım altında incelenebilir. Bunlardan ilki kentleşme, sanayileşme ve nüfus artışı gibi çevre sorunlarının somut nedenlerine gönderme yapan yaklaşımlardır. İkincisi ise, bu nedenlerin altında yatan zihinsel ve kültürel süreçleri içermektedir.

Tarım devrimiyle birlikte öncelikle yer değiştirmeli daha sonra da yerleşik tarıma geçilmiş olması ilk çevre sorunlarının ortaya çıkmasında etkili olmuş, tarımsal üretime bağlı olarak kentleşme süreci başlamıştır. Arseven (1937: 6-7) bu durumu şu şekilde özetlemiştir: “İnsanlar toprağı işledi, ekti biçti ve kendine lazım olan şeyleri yetiştirmeye başladı. Fakat beraberinde götürdükleri hayvanlar gibi toprağı da götürüyorlardı. Toprak onları kendine bağladı ve insan ektiğı topraklardan ayrılamadı, işte ilk yerleşme ve ilk medenileşmenin

sebebi.” Doğuda tarımdaki teknolojik yenilikler sonucunda artı ürünün ortaya çıkmasıyla birlikte bu ürünün saklanması için tapınakların kullanılması ve ürünü saklayacak kişilere ihtiyaç duyulması, bu kişilerin temel ihtiyaçlarının karşılanması için tarım dışı faaliyetlerle uğraşan bir nüfusun ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu kişiler tarım alanlarının etrafında yerleşme alanlarını kurmuşlar ve günümüz anlamında olmasa da ilk kentsel yerleşmeler ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra, tapınaklarda saklanan bu artı ürünün tüketilememesi diğer yerleşim alanlarıyla değiş tokuş ilişkilerini yani ticareti başlatmıştır. Bu bağlamda, tarım dışı faaliyetlerin yapıyor olması, diğer yerleşim yerleriyle ticarete dayalı ilişkilerin başlaması ve temel ihtiyaçların giderilmesi için farklı meslek kollarının ortaya çıkması sonucunda işbölümü ve uzmanlaşmaya gerek duyulması bu alanları ilk kentler olarak nitelendirilebilecek özelliklere kavuşturmuştur.

Bu yerleşmelerin en temel özellikleri, önceki yerleşmelerden daha yoğun bir nüfusa sahip olmaları, tarım dışı işlerde çalışan farklı grupların bulunması, toplanan ürünü elinde tutan tanrısal bir kralın bulunması, anıtsal kamu yapıları, yönetici sınıf, işaret sistemi, geometri ve astronomi bilgisinin gelişmesi, dış ticaret ve organik dayanışmadır (Childe, 1950: 3-17). Batıda kentleşme sürecinin ortaya çıkması ise bronzun bulunması ve işlenmeye başlanması ile olmuştur. Bu süreci gerçekleştirecek kişilere ihtiyaç duyulması yine tarım dışı faaliyetlerle uğraşan bir nüfusu ve tarım dışı faaliyetlerin yapıldığı yerleşim alanlarını ortaya çıkarmıştır.

Kentleşmenin tarihsel gelişimine bakıldığında bu süreci dört dönem ve bu dönemlerin temel kent biçimleri şeklinde incelemek mümkündür. Bunlar, İlkçağın Antik kentleri, Ortaçağın Ortaçağ kentleri ve Yeniçağın Rönesans ve Barok kentleri ve günümüz Sanayi kentleridir.

Yunan ve Roma kentleri siyasal, ekonomik, toplumsal ve dini işlevleri de kapsamına rağmen, savunma işlevi en önemli işlev olarak varlığını devam ettirmiştir. Kentin yapısı da bu işlevlere bağlı olarak şekillenmiştir. Bu dönemde kentsel planlamanın temel amacı, hem güzel ve estetik bir kentsel çevre yaratmak hem de içinde yaşayan insanların iyi koşullarda yaşamasını sağlamak olmuştur. Basit bir planlama olarak ızgara planlı kent planları kullanılırken yeni kentlerin ortaya çıkması veya kentlerin büyümesi sonucunda planlama düşüncesinde de değişiklikler yaşanmıştır. Yeni kentlerin kurulması da iki şekilde gerçekleşmiştir. Bunlar, dışarıya mgruplar gönderilmesi ve Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında yeni kentlerin kurulmasını kapsayan kolonizasyon süreci ve kentin yapay olarak yaratılması veya mevcut kentlerin göç yoluyla büyütülmesini içeren ve birleştirme olarak da nitelendirilen synoikismos sürecidir (Owens, 2000: 3-10).

Ortaçağ denildiğinde akla Bizans, İslam ve Batı Avrupa medeniyetleri gelmektedir (Tekin ve Sipahi, 2014: 191-195). Bu dönemde kırsal alanlar ön planda olsa da, Ortaçağ kentleri

kent tarihinde büyük bir öneme sahiptir. Bu kentler ilk zamanlarda teknolojinin ve örgütsel kaynakların sınırlı olmasına bağlı olarak homojen fakat çok biçimli kentler olarak karşımıza çıkmaktadır (Bakır ve Ülgen, 2009: 127). Ortaçağ kentleri ticaret ve savunma olmak üzere iki temel nedenle kurulmuştur. Ticaret unsurunun ağır bastığı kentler düzlük alanlarda, su kenarlarına yakın ve ticaret yolları üzerinde kurulurken; savunma amacına yönelik kentler yüksek tepelerde, korunaklı alanlarda ve etrafı duvarlarla çevrili olarak kurulmuşlardır. Bu kentlerde savunma unsuru ağır bassada esas unsur ekonomik etkinliklerdir. Bu yönüyle ticarete bağlı olarak kurulan Ortaçağ kentleri aynı zamanda tüccar sınıfı olarak bilinen yeni bir sınıfın ortaya çıkıp gelişmesini de sağlamıştır. Diğer yandan, Ortaçağ kentlerinin dinsel işlevinin de önemli olduğunu belirtmek gerekmektedir. Özellikle Kilise Ortaçağın toplumsal ve kültürel yaşamında önemli bir etkiye sahiptir. Bir denetim mekanizması olarak ise tüm kentsel kurumları kendi denetiminde tutmuş ve bir sosyal kontrol mekanizması olarak kentsel örgütlenmeyi ve toplumsal yapıyı şekillendirmiştir.

Yeniçağ ile beraber ise önceki kent biçimlerinden farklı olarak iki kent biçimi daha ortaya çıkmıştır. Bu kentler, Rönesans ve Barok kentleridir. Ayrıntılı olarak incelemeden önce bu kentlerle ilgili iki önemli hususu belirtmek gerekmektedir. Bunlardan ilki, bu iki kent biçimi kendinden önceki kent biçimlerinden yani Antik kentlerden ve Ortaçağ kentlerinden farklıdır. Özellikle İlkçağ ve Ortaçağın güvenlik kaygısıyla kurulmuş savunmaya yönelik kentleri bu iki kent biçimi ile yerini güvenlik kaygısından çok estetik ve mimari kaygısına bırakmıştır. Temel amaç güzel kentler yaratabilmektir. Buna bağlı olarak da, kendinden önceki kent biçimlerinde bulunmayan geniş meydanlar bu kentlerin en temel özelliğini oluşturmaktadır. İkinci olarak, bu kentler kendinden sonra gelecek olan Sanayi kenti ile de farklılaşmaktadır. Yine mimarinin etkisiyle düzenli kentler yaratılması temel unsur olarak belirlenmiştir ki bunu Sanayi kentlerinde görmemiz pek mümkün olmamaktadır. Özellikle sanayileşmenin başladığı yoğun göç alan kentler çarpık ve dengesiz kentleşmenin ortaya çıktığı temel mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Önce tarım devrimi ve buna bağlı olarak da ortaya çıkan kentsel devrim çevre sorunlarının temel nedenidir. İnsanların önce tarım alanları sonrasında da yerleşim alanları oluşturmak için doğal alanları yok etmesi çevreye müdahalenin, kaynakların tükenmesinin ve çevre sorunlarının ortaya çıkmasının kaynağını oluşturmaktadır. Bu gelişmeleri başlangıç olarak kabul etsek de asıl sorunlar özellikle Sanayi Devrimi ile birlikte artmıştır. Sanayi Devrimi çevre sorunlarının hız kazanmasında etkili olmuştur. Sanayileşme ile birlikte ekosistem ve diğer canlılar üzerinde ilk olumsuz etkiler ortaya çıkmıştır. Bu dönemin temel

özelliği sanayi toplumunun çevreye bakış açısındaki olumsuzluklardır. Tarih boyunca devam eden insan ve çevre uyumu bir önceki dönemde ilk defa bozulmuş olsa da bu dönem bu uyumun neredeyse tamamen ortadan kalktığı bir duruma dönüşmüştür. Özellikle sanayileşmenin yaşandığı ülkelerde bu sorunlar hem ekosistemin dengesini bozmuş, hem de insan ve diğer canlı varlıkların sağlığını tehdit etme noktasına ulaşmıştır.

Sanayi Devrimi ile birlikte o döneme kadar mevcut olan kent çeşitlerine eklenen Sanayi kentleri çevre sorunları ve kentleşme etkileşiminin en temel mekânları haline gelmişlerdir. Bu kent biçimi kendinden önceki kentlerin temel özelliklerinin tersine kendine has bazı özelliklere sahiptir. En önemlisi bu döneme kadar olan bütün kentlerde yönetim, dini ve savunma işlevleri egemenken bu kent biçiminin en temel özelliği ekonomik işlevinin ağır basmasıdır. Ekonomik kaygıları içinde barındıran bu kent çevreye de en çok zararın verildiği kent biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yandan, sadece kentlerin savunmasına yönelik güvenlik anlayışı yerini ülke savunmasına bırakmış, kentler arasındaki ayrımlar ve kent içindeki hukuksal farklılıklar ve statü farklılıkları ortadan kalkmıştır. Bunun yanı sıra, sanayi kentine kadar kentlerin en temel işlevlerinden biri savunma olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanayi kenti ile birlikte kentin savunması ve buna bağlı olarak güvenlik kaygılarıyla oluşturulmuş içine kapanık, surlar içinde kurulan kentler yerini daha fazla estetik ve mimari kaygısı taşıyan kentlere bırakmış ve güvenlik anlayışında kent savunmasından ülke savunmasına geçiş yaşanmıştır (Begel, 1996: 14).

Üçüncü olarak nüfus, çevre sorunlarının ortaya çıkmasında tek faktör olarak kabul edilmese de bu sorunları tetikleyen en önemli unsurlardan biri olmuştur. Hatta tüm sorunların altında yatan temel nedendir demek pek de yanlış olmayacaktır. Artan nüfusun beslenme, barınma veya tüketim ihtiyaçlarının karşılanması çevresel değerlerin azalmasına hatta tükenmesine yol açmaktadır. Bu tükenmenin yanında çevresel değerlerin paylaşılması sorun yaratmaktadır. Bu da beraberinde çevresel çatışmaları getirmektedir. Malthus tüketim sürecinde yer alan her canlının yani nüfusun geometrik bir şekilde arttığını savunurken buna karşın üretimin sabit bir şekilde aritmetik bir ortalama ile arttığını öne sürmüştür. Bu bağlamda, üretim ve tüketim arasındaki farklılık sürekli bir şekilde artmakta, üretim süreci tüketim sürecine göre daha yavaş bir artış gösterdiğinden artan nüfusun temel ihtiyaçlarını giderecek besin miktarı yetersiz kalmaktadır. Fakat günümüzde Malthus'un bu düşünceleri tam anlamıyla doğru değildir. Bunun temel nedenleri, nüfus artışının geometrik bir hızla olmaması ve bu artışın doğum oranının artmasından çok ölüm oranlarının düşmesi nedeniyle meydana gelmesidir (Keleş ve diğerleri, 2012:108).

İnsan ve Çevre İlişkileri

Tarih boyunca insan ve çevre arasındaki ilişkiler birçok unsurdan etkilenmiştir. Bunlar, dinsel inançlar, üretim biçimleri, bilim ve teknolojinin kullanılması ve yerleşik düzene geçişle birlikte mülkiyet kavramının ortaya çıkmasıdır (Turan, 1980: 32).

İnsan ve doğa arasındaki ilişki tarihsel olarak incelendiğinde toplumsal olarak üç temel dönem karşımıza çıkmaktadır (Adak, 2010: 378) (Ertürk, 2009: 46-60). Bunlar, ilkel toplumlar, tarım toplumları ve sanayi toplumlarıdır. İlkel toplumların çevreye bakışı günümüzden çok farklıdır. Dönemin çevre anlayışının oluşmasında doğal düzene hakim olunmayışı etkilidir. Avcılık ve toplayıcılık üzerine kurulu olan yaşam biçimi, doğanın kutsal olarak kabul edilmesini beraberinde getirmiştir. İnsanların doğadan sadece temel ihtiyaçlarını giderecek şekilde yararlanması, nüfusun az olması ve ekonomik farklılıkların olmayışı çevre sorunlarının ortaya çıkmasını engellemiştir. Bu dönemde temel kaygı doğal olayları anlamaya çalışmak ve bunlara karşı kendini korumak şeklinde gelişmiştir.

İlkel toplulukları kendi içinde üç dönemde incelemek gerekmektedir (Şenel, 2006: 148-149). Bunlar, Paleolitik dönem, Mezolitik dönem ve Neolitik dönemdir. Bu toplulukların en temel özellikleri insanların doğal çevreden hiçbir üretim yapmadan sadece var olan besinleri tüketmesine dayanan asalaklık, doğaya uyum, doğaya tutsaklık ve hayatta kalabilme gücüdür. Paleolitik dönemde bu özellikler yerini doğaya biraz daha müdahale etme aşamasına bırakmıştır. İnsanlar avcılık ve toplayıcılıktan tarım ve hayvancılığa geçmişler, doğaya karşı koyabilmek ve kendilerini dış etkenlerden koruyabilmek için araçlar yapmışlar ve mağaralarda veya korunaklı sığınaklarda yaşamaya başlamışlardır. Tarım devrimi kentleşme ve buna bağlı olarak çevrenin tahrip edilmesi sürecinin ortaya çıkmasında ve artmasında önemli rol oynamaktadır. Tarım toplumları ile birlikte ilkel dönemde temel geçim kaynağı olarak karşımıza çıkan avcılık ve toplayıcılık yerini tarım ve hayvancılığa bırakmış, tarımın yapılması insanları toprağa bağlı kılmış ve göçebe toplum yapısından yerleşik toplum yapısına geçiş yaşanmıştır. Bu geçiş, yerleşim çevre sorunlarının artması açısından önemlidir. Tarım toplumları gerek tarım alanları gerekse yerleşim alanları yaratabilmek için doğayı tahrip etmeye başlamışlardır. Sanayi devrimi ise, çevre sorunlarının en somut nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanayileşme ile birlikte özellikle çevre kirliliği ve çevre tahribi en üst noktaya ulaşmıştır. Sanayi toplumları çevreye en çok zarar veren toplumlar olarak tarih sahnesinde yerini almıştır.

Bu süreçlere baktığımızda, karşımıza etik olarak doğa ve insan ilişkilerinin gelişim süreci çıkmaktadır. Bu ilişkileri ele alan etik yaklaşımları dört temel forma dayanmaktadır

(Kılıç, 2008: 21-25). Bunlardan ilki, insan ve doğa arasında bir ayırım olmadığını, ikisinin de eşit değere sahip olduğunu ve bir üstünlük olmadığını varsayan kozmolojik yaklaşımdır. İkincisi, bütün doğal kaynakların Tanrı tarafından yaratıldığını dolayısıyla da Tanrının rızası için korunması gerektiğini savunan teolojik yaklaşımdır. Antropolojik yaklaşım, doğa ve insanın eşit olduğunu savunurken, doğanın bilimsel yöntemlerle anlaşılabilirliğini varsaymaktadır. Faydacı yaklaşım, insanların mutluluğunun en önemli amaç olduğunu varsayarken, özel-doğal hukuk yaklaşımı bazı ölçütlerin belirlenmesi ve bu ölçütler çerçevesinde varlıkların değerinin saptanması gerektiğini öne sürer. Son olarak, uzlaşmacı adalet teorisi yaklaşımı ahlak kurallarının önemini vurgular.

Bu üç süreç çevre sorunlarının ortaya çıkmasının somut nedenleri olarak kabul edilebilir. Fakat bu sorunların kökenlerini sadece bu gelişmelere bağlamak yeterli olmamaktadır. Bu bağlamda, bu sorunların altında yatan toplum yapısına, zihinsel ve kültürel değişimlere bakmak gerekmektedir (Görmez, 2007: 9). Bilim, felsefe ve sanat tarihine bakıldığında bazı temel dönemler ekseninde çevre sorunlarını incelemek gerekmektedir. Bu dönemler kendi içinde beşe ayrılmaktadır (Yıldırım, 2005: 13-14). Bu dönemler, Mısır ve Mezopotamya uygarlıklarını kapsayan ilk kentlerin ortaya çıktığı dönem, İlkçağ yani Eski Yunan dönemi, Ortaçağ dönemi, Rönesans ve Barok dönemi ve modern çağ ve aydınlanma dönemidir. Diğer bir ayırım ise, organik dünya görüşünün hakim olduğu Ortaçağ sonlarına kadar devam eden süreç ve bu dönemden sonra hakim olan mekanik dünya görüşünün ortaya çıktığı dönemdir.

Çevre Sorunlarının Zihinsel ve Kültürel Temelleri

Aydınlanma Öncesi Dönem ve Organik Dünya Görüşü

İlkçağ Doğa Felsefesi veya Antik Felsefe

Temel özelliği evrenin varoluş nedenlerini hava, su, toprak, sayı veya atom gibi unsurlarla açıklamak olan İlkçağ doğa felsefesi veya varlık felsefesi ilk defa Eski Yunan'da ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkmasının temel nedenleri, Yunan uygarlığının Mezopotamya ve Mısır uygarlıkları üzerine kurulu olması, insanların doğayı dönüştürerek ona egemen olmaya başlaması, ticaretin gelişmiş olması ve felsefe okullarının çok fazla olmasıdır (Sarı, 2016: 3-4).

İlkçağ doğa felsefesini iki temel grupta incelemek mümkündür. Bunlar Helenik felsefe ve Helenistik felsefedir. Helenik felsefe doğal olayların doğaüstü olaylar yerine doğal olaylarla açıklanması gerektiğini savunurken; Helenistik felsefe sadece ahlak problemi üzerinde yoğunlaşarak mistik öğeler içermektedir (Cevizci, 2009: 12-13). Bu dönem akılcı tutumları ve

mistik eğilimleri bir araya getirmesi bakımından düşünce tarihinin en renkli ve karmaşık dönemi olarak kabul edilmektedir. Diğer yandan, mistik eğilimler çerçevesinde gündelik yaşama mistik unsurlar da eklenmiştir (Çotuksöken ve Babür, 2007: 16).

İlkçağ doğa felsefesi ya da diğer bir deyişle Yunan felsefesinin gelişimi dört temel dönem altında incelenmektedir (Thilly, 2002: 27-29). İlk dönem erken dönem Yunan felsefesi yani pre-sofistik dönemdir. Bu dönemde doğa önemlidir, kutsaldır ve canlı bir varlık olarak algılanmaktadır. Bu dönemde filozoflar doğayı gözlemlemeye ve anlamaya çalışmışlardır ve ele aldıkları temel konu varlığın ana maddesinin ne olduğudur ki bu daha sonra Ortaçağ da varlığın özü nedir sorusuna dönüşecektir. Bu bağlamda evrenin ana maddesi değişmeyen ve hep aynı kalan varlıktır. Örneğin, Thales'e göre bu madde su iken; Anaksimenes her şeyin ana ilkesi olarak havayı belirlemiştir (Çüçen, 2009: 44). İkinci dönem, Sofistlerin ve Sokrat'ın dönemidir. Bu dönemin ilk yarısında etkili olan Sofistik dönem insan aklına olan güvensizliğin hakim olduğu bir geçiş dönemidir. Sokratik dönem ise bir önceki dönemin aksine bilginin, aklın ve mantığın öne çıktığı bir yeniden oluşum evresidir. Sokrat'ın temel amacı ileride aydınlanma döneminin temel özelliğini içinde barındıran evrensel bilgiye ulaşılmasıdır. Bu bağlamda Sokrat'ın ortaya çıkardığı yöntemi deneysel ve tümevarımsal bilgiye dayalı bir yöntem olarak tanımlamamız mümkündür. Üçüncü dönemde etkili olan isimler Plato ve Aristo'dur. Platon'un teorisi diğer bir deyişle bilgi kuramı farklı bir nesneye ve araştırma yöntemine sahip olan dört temel seviyeden oluşmaktadır (Thilly, 2002: 118-119). En alttaki ilk seviye görüntü, gölge, yansıma gibi duyuşsal bilgi türlerini içeren bir varsayımı, ikinci düzlem insan elinin değmediği doğal veya insan tarafından yaratılmış olan yapay algılanabilir nesnelere, üçüncü düzlem duyuşsal yolla değil teorik bir şekilde algılanabilen aritmetik ve geometrik nesnelere gibi matematiksel oluşumları ve en üstteki son düzlem ise mantıksal içgüdüyü temsil etmektedir. Platon felsefesine göre dünya Demiurge tarafından yaratılmıştır. Bu bağlamda evrende iyi mantıksal ve işlevsel olan her şey varoluş nedenine bağlanırken, tam tersi olanlar ise maddeye ilişkindir (Thilly, 2002: 127). Aristo'nun kuramının temelini ise bilimler sınıflandırması oluşturmaktadır (Thilly, 2002: 149). Bunlar, her alanda kullanılan bir inceleme yöntemi olan mantık, matematik, fizik veya biyoloji gibi kuramsal bilimler, etik ve politika gibi pratik bilimler ve sanat ile ilgili üretken bilimlerdir. Son dönem ise etik ve dinsel öğeleri içinde barındıran Aristo sonrası dönemdir ve iki ayrı evre üzerine kurulmuştur. Bunlar, Epikürcüler ve Stoacıların içinde bulunduğu törebilimsel evre ile Yeniplatonculuk düşüncesini kapsayan dinbilimsel (teolojik) evredir.

Antik Yunan felsefesinin iki temel yönü vardır (Guthrie, 1999: 23). Bunlar, kurgusal ve bilimsel ile ahlaksal ve siyasalı içeren pratik yönlerdir. İlki, insanların evreni veya doğayı açıklama girişimlerine dayanmaktadır. İkincisi ise, insanların doğa ve birbirleriyle olan ilişkilerini ele almaktadır. Bu bağlamda, bu felsefenin özünü insan ve doğa oluşturmaktadır. Bu felsefeye göre, evrenin yapısı ve oluşumu üzerine olan yaklaşımlar üç temel grupta toplanmaktadır. Bunlardan ilki, evrendeki varlıkların nedensellik ilkesine göre oluştuğunu öne süren mekanist yaklaşımdır. İkincisi, mekanist yaklaşımın tersine bir ereğe göre oluştuğunu belirten teleolojik yaklaşımdır. Üçüncüsü ise, tüm varlıkları Tanrı'ya dayandıran teolojik yaklaşımdır (Çüçen, 2009, s.22).

1500'lü yıllara kadar Avrupa'daki egemen dünya görüşü organik dünya görüşüydü. Bu görüşe göre doğa canlı, hareketli ve insan eylemlerine duyarlı bir organizma şeklinde algılanıyordu. Dünya evrenin merkezidi ve doğaya manevi özellikler atfediliyordu. Bilim açısından dönemin temel özelliklerine bakıldığında bilginin amacı tabiat olaylarını açıklamaktan ibaretti ve tabiatı dönüştürmek ve tabiata hâkim olmak gibi bir amaç taşımamaktadır. Bu dünya görüşünün en temel özelliği toprak-ana motifine dayandırılmış olmasıdır (Merchant, 1992, p. 43). Toprak yani yeryüzü insanları besleyen, temel ihtiyaçlarının giderilmesini sağlayan ve her türlü imkanı sunan bir niteliğe sahiptir.

Ortaçağ Felsefesi ve Bilimi

Ortaçağ felsefesini Patristik felsefe ve Skolastik felsefe olmak üzere iki dönemde incelemek gerekmektedir (Çotuksöken ve Babür, 2007: 12). 1. ve 4. Yüzyılları kapsayan ilk dönemde felsefe tam olarak gelişmemiş, inanç ve akli bir araya getirmeye çalışan bir nitelik taşımaktadır. İkinci dönem ise 8. ve 13. Yüzyıllar arasındaki dönemdir. Skolastik felsefe en basit anlamıyla okul-medrese bilimidir. Skolastik felsefe patristik felsefenin devamı niteliğindedir. Patristik dönem Roma kültürünün egemenliğinde gelişen Hristiyan geleneklerinin yorumlanmaya başlandığı dönemdir (Topdemir, 2012: 73). Bu yönüyle baktığımızda, Ortaçağ felsefesi diğer din ve inanışların da etkili olduğu bir Hristiyan felsefesi olarak kabul edilebilir (Dönmez, 2004: 105). Diğer yandan, materyalizm, idealizm veya septisizm gibi düşünce çeşitliliğinin olduğu Antik Yunan yani İlkçağ felsefesinden bu çeşitliliğin olmaması yani sadece skolastik felsefenin olmasıyla farklılaşmaktadır. Diğer yandan İlkçağ filozoflarının temel amacı bilime katkıda bulunmak, bilgi üretmek iken Ortaçağ filozofları zaten kilise tarafından belirlenmiş olan ve tamamen doğru olduklarına inandıkları bilgileri aktarma amacına hizmet etmişlerdir (Aster, 2005: 381).

Ortaçağ felsefesinin temel özelliklerine bakacak olursak, öncelikle bu felsefi akım Antik ve modern felsefe arasında bir geçiş dönemi olarak kabul edilmektedir. Buna karşın Antik Yunan felsefesine bir karşı çıkışı yansıtmaktadır. Bu felsefi akım din temelli olup dini kavramları akılla açıklamaya çalışmıştır. Bu dönemde inanç bilgiden daha önemli, din adamı bilim adamından daha etkili ve pratik olan kuramsal olandan daha önceliklidir (Çüçen, 2010: 34-35). Ortaçağ düşüncesinin İlkçağ doğa felsefesinden ayrıldığı en temel nokta İlkçağ felsefesinde doğanın ne olduğu sorusuna cevap aranırken; Ortaçağ felsefesinde varlığın ne olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır (Şulul, 2009: 62). Diğer taraftan iki felsefe arasında insanın bilgisi ile ilgili ayırım da yapılmıştır. İlki, var olan bilgiyi kapsayan tabiat felsefesi, ikincisi ise var olması gereken bilgiyi içeren pratik felsefe ya da ahlak felsefesidir (Şulul, 2003: 66, Kant'tan almış.)

Ortaçağın doğaya yaklaşımı mistik ekoloji düşüncesinin en temel özelliklerini içinde barındırmaktadır. Doğanın korunmasının dini ve mistik değerlere bağlı olarak meşru kılındığı, insan dışındaki diğer varlıkların da kendi içinde değerli olduğu ve saygı içinde yaklaşılması gereği düşüncesi vardır. Bu düşünce çevre sorunlarının dinlerin ekolojik sorunların önlenmesinde önemli rolü olduğunu; çevrenin korunması noktasında insanlara ahlaki bir bakış kazandırdığını öne sürmektedir (Görmez, 2007: 104). Bu noktada, Ortaçağ düşüncesi kilisenin öncülüğünde gelişen bir bilim anlayışına sahip olması nedeniyle din bilim üzerinde çok etkilidir. Ortaçağın sonlarına kadar olan dönemde de bu etki varlığını sürdürmüş ve insan dışındaki diğer varlıklar İlkçağ Düşüncesi ile ortaya çıkan organik toplum anlayışı çerçevesinde korunmuştur.

Ortaçağ'da kilise bilginin üretimi ve dağıtımı sürecinde temel kurum olarak varlığını sürdürmüştür. Bu dönemde bilginin temel amacı kişilerin kilisenin öğretilerine uygun bir biçimde davranmasını ve toplumun temel değerlerinin buna göre oluşturulmasını sağlamaktır. Bilgiyi üreten kişiler yani bilim adamları ise Hristiyan öğretisinin temel esaslarını göstermek ve bunların toplum tarafından kabul edilmesini ve uygulanmasını sağlamak ile görevlidir (Demir, 1997: 26).

Aydınlanma Düşüncesine Zemin Hazırlayan Gelişmeler

Çevre sorunlarının kökeni olarak kabul edilen Aydınlanma düşüncesinin ortaya çıkmasında etkili olan üç temel süreç vardır. Bunlar, Rönesans, modernite ve bilimsel devrimdir. Rönesans bilimsel uyanışın iki dönemi arasında kalan dönemi temsil etmektedir

(Yıldırım, 2005: 78-79). Bu dönemler 11. yüzyıla kadar olan bilimin İslam egemenliği altında geliştiği birinci dönem ve 17. yüzyılda ortaya çıkan bilimin aklın egemenliğinde geliştiği ve iki önemli görüşün egemen olduğu ikinci dönemdir. Bunlar, doğaya geometrici bir anlayış ile bakan ve evrenin matematiksel düzen ilkelerine göre yapılandığını öne süren anlayış ve doğayı büyük bir makine olarak kabul eden mekanik felsefedir (Westfall, 2008, Giriş). Bu iki dönem arasında 15. ve 16. yüzyıllarda ortaya çıkan Rönesans düşüncesi ise, fen bilimleri ve pozitivist düşüncenin öne çıktığı, bilimin, deneyin ve gözlemin ön planda olduğu ve aklın en temel güç olarak görüldüğü dönemi simgelemektedir.

Batı kültürü “bilgiye, geçerli tek yaklaşım olarak bilimsel yönetime inancı; temeli maddi yapıtaşlarından ibaret mekanik bir sistem şeklindeki evren anlayışını; ekonomik ve teknolojik büyümeyle başarılmış sınırsız maddi ilerlemeye olan inancı içermektedir.” (Capra, 1989: 35). Aristo, bilimsel olarak kabul edilen bilgiyi üç temel kategoriye ayırmıştır. Bunlar, üretken bilgi, pratik bilgi ve teorik bilgidir. Teorik bilginin temel unsurları ise metafizik, matematik, fizik veya doğa felsefesidir (Grant, 2010: 277).

Modernitenin şekillenmesinde dört devrimin etkisi vardır (Jeanniere, 2000: 97-103). Bunlar, Aydınlanma düşüncesinin temelini oluşturan ve Newton ile ortaya çıkan, diğer bütün devrimlerin başlangıcı olarak kabul edilen Bilimsel Devrim, iktidarı Tanrı’ya değil halka dayandıran ve demokrasinin önem kazandığı Siyasal Devrim, düşüncenin rasyonelleşmesini savunan ve din yerine aklın üstünlüğünü kabul eden Kültürel Devrim ve emeğin yerini makinanın aldığı Sanayi Devrimi’dir.

Modern paradigmanın insan-doğa ilişkilerine ilişkin varsayımları, insanın bütün değerlerin kaynağı olması, evrenin insanın kullanımını için var olduğu, insanın temel amaçlarının üretmek ve tüketmek olması, diğer bütün varlıklardan üstün olması, maddi kaynakların sınırsız olduğu düşüncesi, devletin en temel işlevinin insanın doğadan yararlanmasını sağlayacak düzenlemeler yapması gereği ve bilimin üstünlüğüdür. Bu noktadan hareketle, Aydınlanma düşüncesinin temel özellikleri ise, bireyin toplumun temelini oluşturması, araçsal aklın önemi, kalkınma ve ilerleme düşüncesi, kitle üretimi, ulus-devlet, sekülerizm, kültürel farklılaşma, otorite ve hiyerarşi, demokrasi ve hümanizmdir (Demir, 1997: 109-121).

Aydınlanma Düşüncesi ve Çevreye Yaklaşım

Akıl Çağı olarak adlandırılan Aydınlanma dönemi İngiliz Devrimi ile başlayan, Fransız Devrimi ile sona eren, temel amacı insanı aklın düzenine sokmak olan felsefi bir harekettir (Çiğdem, 1993: 13). Bu düşüncenin beş temel unsuru vardır (Erdoğan, 2006: 21-23). Bunlar;

dünyayı bir makine olarak gören mekanik evren ve toplum anlayışı, evrensel doğrular olduğunu savunan ve aklın üstünlüğünü öngören yaklaşım, sürekli ilerleme düşüncesi, insanın temelde iyi olduğunu savunan insanilik ve iyimserlik ve bireyin toplumunun temel unsuru olduğunu varsayan metodolojik bireyciliktir. Çüçen ise (2005: 31-32) Aydınlanma düşüncesinin temel unsurlarını on temel başlık altında toplamıştır. Bunlar, doğruya ulaşmanın en temel yöntemi olan akılcılık, evrenin ve toplumun yasalarını anlamak için bilimcilik, kilisenin öğretilerine karşı çıkan aydınlanmış din düşüncesi, olgu, gözlem ve deneyin önemini savunan metafiziğin reddi, bilim ve teknolojinin ön planda olduğu ilerlemecilik düşüncesi, ilerlemenin insanların refahı için olması gerektiğini savunan insancılık, araştıran ve özgür bireye önem veren bireycilik, insan hakları ve özgürlük ilkesi ve evrensel olan ilkelerin önem kazandığı evrenselciliktir. Bu dönemin ana düşüncesi Yahudi-Hristiyan dininin insan merkeziliği, Batı felsefesinin rasyonalist geleneği ve bilimsel devrimin mekanik Kartezyen-Newtoncu paradigmasına dayanmaktadır (Bradshaw, 2007: 41). Bu dönemde Tanrı, evreni dev bir saat olarak yaratan “Büyük Mühendis” olarak görülmüştür (Pearcey and Taxton, 1984: 50).

Aydınlanma düşüncesi ile birlikte insan dışındaki diğer canlı ve cansız varlıklara atfedilen içsel değer araçsal değere dönüşmüştür (Des Jardins, 2006: 260-261) (Kılıç, 2008: 44). Varlıkların yararı olsun veya olmasın değerli olduğu ve içsel değere sahip olduğu düşüncesi ortadan kalkmış, nesnenin kendi başına bir değerinin olmadığı, sadece kendisinden yararlanıldığı ölçüde önem kazandığı araçsal bir değere sahip olan kaynağa indirgenmiştir.

İlkçağ ve Ortaçağda mevcut olan organik dünya görüşü aydınlanma ile birlikte yerini mekanik dünya görüşüne bırakmıştır. Bu görüşün iki temel işlevi vardır. Bunlardan ilki doğanın temel yasalarını kavramak ve doğanın işleyiş bilgisini öğrenmektir. Bu da ancak bilimsel bilgi ile mümkün olmaktadır. İkincisi ise, bu bilgileri kullanarak doğaya hakim olmaktır. Çünkü bu dönemde temel amaç doğanın tamamen insan ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılmasıdır. Mekanik dünya görüşünün kökenlerini doğa üzerinde egemenlik kurulmasının insanın refahı ve gelişimi için şart olduğunu savunan Aydınlanma düşüncesi ile birlikte şekillenen modern dünya görüşü ya da Egemen Batı düşüncesi oluşturmaktadır. Bu görüş, insan merkezci etik anlayışını içinde barındırmaktadır. İnsanı diğer tüm canlı ve cansız varlıklardan daha üstün gören bir düşünce biçimidir. Bu anlayışta duygulara, sübjektif yorumlara veya metafiziğe yer yoktur. Bu dönemde temel görüş, doğanın bir makine ve bilimin de bu makinayı kullanma ve yeni makinalar üretme sanatı olduğudur (Bumin, 1996: 24).

Bu görüş, parçaları tek tek alması açısından çevrebilimin doğada her şeyin bir bütün olduğunu ve herhangi bir yerde ortaya çıkan bir çevre sorununun ekosistemin tümünü

etkilediğini savunan bütünsellik ilkesine, insanın her şeyden üstün olduğunu ve dünyadaki insan dışındaki bütün varlıkların insan için yaratıldığına vurgu yapması noktasında eşitliği savunan eşitlik ilkesine, kaynakların sınırsız olduğunu ve insanların bu kaynakları düşünmeden ihtiyaçları, istekleri ve kendi iradeleri doğrultusunda kullanmasının meşru olduğu düşüncesini savunmasıyla sınırlılık ilkesine ters düşmektedir.

Aydınlanmanın iktisadi temelini oluşturan ekonomik büyüme ve fizyokrasi ilerleme düşüncesini içinde barındırmakta, doğayı toplumsal refaha ulaşmada ve eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasında bir araç olarak görmektedir. Bu bağlamda, akıl ve teknoloji de insanın tabiattan yararlanabilmesinin en önemli araçlarıdır. (Çiğdem, 1993: 28-45). Bu nedenle kapitalizm doğanın bir meta veya piyasa malına dönüşmesini sağlayarak insan emeği olmaksızın doğanın bir değer taşımadığını ve insan olmadan eksik olduğunu öne sürmektedir (Plumwood, 2004: 150-151).

Moderniteyi yöneten paradigma insanı diğer bütün varlıklardan üstün gören bir anlayışa dayanmaktadır. Bu düşünce çevrebilimin bütünsellik ve sınırlılık ilkelerine tamamen ters bir anlayışı da içinde barındırmaktadır. Kaynakların sınırsız olduğu düşüncesi kabul edilerek, insanların insan dışındaki bütün varlıkları kendi çıkar, istek ve ihtiyaçları doğrultusunda kullanmasının meşru olduğunu savunmaktadır.

Felsefenin temel konuları, var olanın doğasını, kaynağını ve sınırlarını araştıran varlık felsefesi, bilginin yapısını, içeriğini ve doğruluğunu inceleyen bilgi felsefesi, bilimin doğasını tanımlamaya çalışan bilim felsefesi, insan eylem ve davranışlarını inceleyen ahlak felsefesi, sanatı inceleyen sanat felsefesi, siyasal yaşamı, devleti ve yönetim biçimlerini ele alan siyaset felsefesi ve dini ele alan din felsefesidir. Varlık, bilgi ve değer felsefeleri geleneksel felsefenin temel konuları olarak kabul edilmektedir. Felsefe ve bilim arasındaki en temel farklılık kullandığı yöntemler noktasındadır. Felsefe tümdengelim yöntemini kullanırken, bilim tümevarım yöntemini temel yöntem olarak benimser (Çüçen, 2009: 13-17). Formel bilimler tümdengelim yöntemini kullanırken, doğa bilimleri tümevarım yöntemini kullanmaktadır.

Bilimsel ve Felsefi Gelişmeler

Aydınlanma çağı gerek bilimsel gerekse felsefi anlamda önemli gelişmelere, yeniliklere ve değişimlere zemin hazırlamıştır. Tüm bunlar çevreye bakış açısını, çevrenin kullanılış biçimlerini ve çevrenin insan karşısındaki konumunu değiştirecek niteliktedir. Bu dönemde bilim adamlarının çalışmaları İlkçağ ve Ortaçağ'ın çevre öncelikli düşüncesini tamamen değiştirmiş, çevreye bakış açısında yeni bir dönemi başlatmıştır.

Kopernik, ilkçağ ve ortaçağ düşüncesinin dünya merkezli evren anlayışını güneş merkezli evren anlayışını ortaya atarak kökten değiştirmiştir. Bu görüşle birlikte yeryüzü kutsallığını yitirmiş, yüzyıllar boyu ayrıcalıklı olarak kabul edilen doğa insanların kendisinden yararlanacağı bir nesneye dönüşmüştür.

Galileo ve Newton Aydınlanma döneminin temelini oluşturan mekanik dünya görüşünün temsilcileri konumundadır. Geliştirdikleri matematiksel fizik anlayışı doğayı matematik yasalarına göre hareket eden cansız bir makine olarak görmektedir. Newton kendi felsefesini doğa felsefesi değil doğal felsefe olarak adlandırmıştır. Bu bağlamda, deneysel felsefe veya matematik felsefesi olarak da nitelendirmek mümkündür. Deneysel felsefe, sadece deney ve gözlemlerden elde edilmiş olan bulguların ve verilerin bir araya toplandığı ilkeler, önermeler ve yasalara dayanan bir yapıdır (Newton, 1998: 12). Galileo ise, doğa yasalarını formüleştirmek için matematik ile bilimsel deneyi birleştiren ilk kişi olması nedeniyle modern bilimin babası sayılmaktadır. Galileo'nun yönteminin temel ilkeleri bilim adamlarının maddi cisimlerin şekil, sayı ve hareket gibi temel niteliklerini incelemeleri gerektiğidir. Renk, ses veya koku gibi herkes tarafından aynı şekilde algılanmayan nitelikler inceleme konusu olmamalıdır (Capra, 1989: 52). Galileo'ya göre, doğanın birincil ve ikincil olmak üzere ya da diğer bir deyişle görünen dünya ve gerçek dünya olarak nitelendirilen iki temel niteliği vardır. Birincil nitelikler sayı, şekil, büyüklük konum ve hareket gibi gerçek, herkes tarafından aynı şekilde algılanan ve değişmez olan niteliklerdir. İkincil yani öznel olan nitelikler ise insanlar tarafından algılanan, herkese göre değişen tat, koku, ses, renk veya sertlik gibi niteliklerdir (Ünder, 1996, 39).

Newton öncesi dönemde birbirine zıt iki temel görüş vardı. Bunlar, Bacon tarafından ortaya atılan deneysel tümevarım yöntemi ve Descartes tarafından ortaya atılan rasyonel tümdengelim yöntemidir. Newton deney ve matematiği bir araya getirerek bu iki yöntemi birleştirmiştir (Capra, 1989: 52). Newton'ın yönteminin temel özellikleri hipotezlerin reddedilmesi, tümevarım üzerine odaklanma, tümevarımın tümdengelimden öncesine dayandığı çalışma sırası ve fiziğe metafiziksel argümanların dahil edilmesidir (Cohen, 1980: 14). Newton doğal güçlerin yerine akılcı bir doğa kanunu koyarken, temel amacı akılcı bir toplum yaratarak insan mutluluğu ve refahını attırmaktır (Hampson, 1991: 32). Pope, Newton ile ilgili olarak "Doğa ve doğa kanunları karanlıkta gizliydi, Tanrı Newton'u yarattı ve her şey aydınlandı" diyerek Newton'dan sonra evrenin tüm gizli kalmış köşelerinin keşfedileceğini öne sürmektedir (Hampson, 1991: 32).

Bacon'a göre ise, bilgi güçtür ve bilimin amacı insan refahının artırılmasıdır. İnsanlık doğadan ayrılmakta ve doğa üzerinde egemenlik sağlamaya çalışmaktadır. Bu egemenlik sanayi ile pekiştirilmiştir. Bacon sanayi sektörüne bilimi uygulayan endüstriyel bilim filozofu olarak da nitelendirilmiştir. Bunun en temel nedeni Bacon'ın 19. yüzyıl ideolojisini doğa ve toplum üzerindeki bilimsel hakimiyeti güçlü ve özgür insanlığa bağlayan bir unsur olarak görmesidir (Montuschi, 2010: 13-14). Diğer yandan, doğa üzerinde egemenlik kurmanın temel koşulu duyumsallık ve aklı kullanarak doğal yasaları anlamak, doğaya boyun eğmek ve tanıyarak egemenlik kurmaktır (Bloch, 2002: 95). Bu durumda tek tek olgulara başvuran, evrensel doğrulardan vazgeçmeyi gerektiren, özel örnekleri ele almayı kapsayan bir yönetmek yani tümevarım yöntemi ile bunu gerçekleştirmek gerekmektedir (Bloch, 2002:105).

Galileo ve Newton ile oluşmaya başlayan mekanik dünya görüşü en kesin ifadesini Descartes ile bulmuştur. Descartes'in düşüncesinin temelini düalizm yani madde ve ruh ayrımı oluşturmaktadır. Madde mekanik ilkelere göre işlemektedir ve sadece yer kaplamaktan başka bir işlevi bulunmamaktadır. Ruh ise yer kaplamayan, mekanik ilkelerle açıklanamayan ve ikincil niteliklerle şekillenen bir alandır. Descartes'a göre bu ikisinin aynı anda bulunduğu tek varlık insandır. Bu nedenle, doğa makine gibi işleyen bir nesne konumunda iken insan aklını kullanarak bu makineyi yöneten ve kendi ihtiyaç, arzu ve istekleri doğrultusunda ondan sınırsızca yararlanacak olan bir varlıktır.

Sonuç ve Değerlendirme

Kentleşme, sanayileşme ve nüfus artışı gibi çevre sorunlarının somut nedenlerinin altında yatan insanın doğaya egemen olma düşüncesi ve doğadan sınırsızca kendi ihtiyaçları doğrultusunda yararlanma isteği doğanın daha fazla sömürülmesine, doğal kaynakların tükenmesine ve ekolojik dengenin bozulmasına yol açmıştır. Temel sorun, insanların doğaya yaklaşımı ve doğayı algılayış biçimidir. İnsan aklını ön plana çıkaran bilimsel ve felsefi gelişmeler doğanın bir nesne haline dönüşmesini sağlamış, doğal çevre yerini insanların kendi isteklerine göre şekillendirdiği yapay çevreye bırakmıştır. Bunun yanı sıra, çevre sorunları giderek artmış, bu sorunlar sadece ekolojik dengeye zarar vermekle kalmamış aynı zamanda canlı ve cansız tüm varlıkların yaşam kalitesinin düşmesine, kaynakların tükenmesine ve özellikle küresel çevre sorunlarının artmasına neden olmuştur. Diğer yandan kaynakların nitelik ve niceliğindeki azalma kaynaklara ulaşma ve onlardan yararlanma konusunda bazı zorlukları ve kaynak çatışmalarını beraberinde getirmiştir. Özellikle yenilenemeyen kaynaklar için yapılan mücadeleler aynı zamanda bu kaynakların daha da fazla zarar görmesine neden olmaktadır.

Aydınlanma düşüncesi ve Egemen Batı düşüncesi ile şekillenen düşünce biçimi insanların doğadan kendi ihtiyaç ve istekleri doğrultusunda yararlanma sınırlarını daha da genişleterek çevre sorunlarının en temel düşünsel kökenlerini ortaya çıkarmıştır. Bilimsel ve felsefi gelişmelerle birlikte insanın aklını kullanarak doğaya egemen olma düşüncesi ve doğanın kutsallığını yitirerek bir meta haline dönüşmesi doğal kaynakların sınırsız olarak görülmesine ve sadece ihtiyaçlar doğrultusunda değil keyfi olarak da kullanılmasına neden olmuştur. Bu düşünce yapısı Sanayi Devrimi ile birlikte sanayileşmenin ortaya çıkmasıyla somut bir zemine oturmuş, kalkınmaya dayalı yaklaşımlar ve ilerleme fikri çevrenin korunması ve çevre sorunlarının giderilmesi karşısında önemli bir engel haline gelmiştir. Kalkınma öncelikli bakış açısı çevre öncelikli bakış açısının yerini almış ve iktisadi düşüncede doğal kaynaklar meta haline dönüşmüştür. Sonuç olarak ekolojik dengenin bozulması ve çevre sorunlarının ortaya çıkmasının en temel nedeni insanların doğaya yaklaşımı ve düşünce yapısıdır.

Sonuç olarak, Aydınlanma öncesi dönem ve Aydınlanma döneminin temel farklılıkları çevre sorunlarının ve kaynak tükenmesinin ortaya çıkması noktasında çok önemli özelliklere sahiptir. İlkçağ ve Ortaçağ düşüncesinde kutsal olarak kabul edilen doğa Aydınlanma düşüncesi ile birlikte kutsallığını yitirmiş, insanların ihtiyaçları ve zevkleri doğrultusunda kullanılan bir nesneye, metaya dönüşmüştür. İlkçağ ve Ortaçağ felsefesinde bilimin amacı doğayı anlamak ve açıklamak iken, Ortaçağın sonlarına doğru özellikle bilimsel devrim ile birlikte temel amaç sadece doğayı anlamak değil aynı zamanda doğadan sınırsız bir biçimde yararlanmak ve egemenlik altına almak olarak değişikliğe uğramıştır. Bu bağlamda bilgi de bu egemenlik kurma sürecinde temel araç olarak görülmüştür. Diğer bir deyişle bilimin amacı anlamak iken, yönetmek için bilim olarak şekil değiştirmiştir. Bu bağlamda, insan aklının en önemli unsur olarak kabul edilmesi ile birlikte insan zoolojik bir varlık olmaktan çıkmış, aklının ön planda olduğu ve doğaya hükmetme becerisine sahip olan tek varlık olan beşeri bir varlık haline dönüşmüştür. Diğer bir deyişle, çevre merkezli düşünce sistemi insanı ve insan aklını ön plana çıkaran insan merkezli düşünce sistemine dönüşmüştür. İnsan ve doğa eşitliğine dayalı organik dünya görüşü bozulmuş, yeryüzünü bir makine gibi gören ve parçalar arasındaki bütünlüğün bir öneminin kalmadığı mekanik dünya görüşü ön plana çıkmıştır. Mekanik dünya görüşünün ortaya çıkmasıyla birlikte, yeryüzü merkezli evren tasavvuru yerini güneş merkezli evren anlayışına bırakmıştır. Bu anlayış doğanın kutsallığını yitirmesine neden olmuştur. Doğanın kutsal bir varlık olarak kabul edilmesi düşüncesinin sona ermesi doğal kaynakların sınırsızca kullanımını da beraberinde getirmiştir.

KAYNAKÇA

- Adak, N. (2010), “Geçmişten Bugüne Çevreye Sosyolojik Yaklaşım”, *Ege Akademik Bakış*, 10(1), 371-382.
- Arseven, C. E. (1937), *Şehircilik*, İstanbul: Devlet Basımevi.
- Aster, E.V. (2005), *İlkçağ ve Ortaçağ Felsefe Tarihi*, Çev. Vural Okur, İstanbul: Düşünce Bilim Kitapları.
- Bakır, A. ve P. Ülgen (2009), “Geç Ortaçağlarda Avrupa’da Kent ve Kentsel Yaşam Hakkında Bir Değerlendirme”, *Sosyal Bilimler* 7/2, 127-142.
- Begel, E. (1996), “Kentlerin Doğuşu”, *COGITO Kent ve Kültürü*, Sayı:8, 7-16.
- Bumin, T. (1996), *Tartışılan Modernlik: Descartes ve Spinoza*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bloch, E. (2002), *Rönesans Felsefesi*, Çev: Hüseyin Portakal, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Bradshaw, S. (2007), *Understanding The Roots of Our Ecological Crisis*, Doctor of Philosophy Thesis, University of Melbourne.
- Capra, F. (1989), *Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Cevizci, A. (2009), *Felsefe Tarihi*, Bursa: Say Yayınları.
- Childe, G. (1950), “The Urban Revolution”, *The Town Planning Review*, Vol. 21, No.1, 3-17.
- Cohen, B. (1980), *The Newtonian Revolution*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Çiğdem, A. (1993), *Aydınlanma Düşüncesi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çotuksöken, B. ve S. Babür (2007), *Metinlerle Ortaçağda Felsefe*, Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Çüçen, K. (2005), “Batı Aydınlanmasının Düşünsel Kökenleri ve Eleştirisi”, *Avrupa’da Aydınlanma, Süleyman Hayri Bolay’a Armağan Kitabı*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Çüçen, K. ve diğerleri (2009), *Varlık Felsefesi*, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Çüçen, K. (2010), *Orta Çağ ve Rönesans’ta Felsefe*, Bursa: Ezgi Kitabevi
- Des Jardins, J. (2006), *Çevre Etiği*, Çev: Ruşen Keleş, Ankara: İmge Kitabevi.
- Demir, Ö. (1997), *Bilim Felsefesi*, İstanbul: Vadi Yayınları.
- Dönmez, S. (2004), “Orta Çağ Felsefesi bir Hristiyan Felsefesi midir?”, *Felsefe Dünyası*, Sayı.40, 94-107.
- Erdoğan, M.(2006), *Aydınlanma, Modernlik ve Liberalizm*, Ankara: Orion Yayınevi.

- Ertürk, H. (2009), *Çevre Bilimleri*, Bursa: Ekin Yayınevi.
- Görmez, K. (2007), *Çevre Sorunları*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Grant, E. (2010), *The Nature of Natural Philosophy in the Late Middle Ages*, The Catholic University of America Press, U.S.A.
- Guthrie, W.K.C. (1999), *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, Çev: Ahmet Cevizci, İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Jeanniere, A. (2000), “Modernite Nedir?”, *Modernite Versus Postmodernite*, Der: Mehmet Küçük, Ankara: Vadi Yayınları, 95-107.
- Keleş, R.ve diğerleri (2012), *Çevre Politikası*, 7. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Kılıç, S.(2008), *Çevre Etiği: Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve Sonuçları*, Ankara: Orion Kitabevi.
- Kışlalıoğlu, M. ve F. Berkes (2005), *Çevre ve Ekoloji*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Merchant, C. (1992), *Radical Ecology: The Search For a Livable World*, New York: Routledge.
- Montuschi, E. (2010), Order: God’s, Man’s and Nature’s, *The Governance of Nature Conference Discussion Paper*, Center For Philosophy of Natural and Social Science, 27-28 October.
- Newton, I. (1998), *Doğal Felsefenin Matematiksel İlkeleri*, Çev: Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları.
- Owens, E.J. (2000), *Yunan ve Roma Dünyasında Kent*, Çev: Cana Bilsel, İstanbul: Homer Kitabevi.
- Pearcey, N. and C. Taxton (1984), *The Soul of Science: Christian Faith and Natural Philosophy*, Illinois: Crossway Books.
- Plumwood, V. (2004), *Feminizm ve Doğaya Hükmetmek*, Çev: Başak Ertür, İstanbul: Metis Yayınları.
- Sarı, E. (2016), *Doğa Felsefesi*, Antalya: Noktaekitap Yayınları.
- Şenel, A. (2006), *Kemirgenlerden Sömürgenlere İnsanlık Tarihi*, 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Şulul, C. (2009), “Metafiziğin Tarihsel Evrimi”, *HRÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı.5, Ocak-Haziran, 57-69.

Tekin, S. ve E. Sipahi, (2014), “Kent, Yönetim, Din, Siyaset ve Düşünce Bağlamında Ortaçağ Avrupasına İlişkin Genel Bir Değerlendirme”, *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl.7, Sayı. XVII, s.189-219.

Tennberg, M. (1995), Risky Business: Defining The Concept of Environmental Security, *Cooperation and Conflict*, Vol.30, No.3, 239-258.

Thilly, F. (2002), *Yunan ve Ortaçağ Felsefesi*, Çev. İbrahim Şener, İstanbul: İzdüşüm Yayınları.

Topdemir, H. G.(2012), “Ortaçağ Uygarlıklarında Bilgi ve Bilim”, *Bilim ve Teknik*, Ocak Sayısı, 72-75.

Touraine, A. (2007), *Modernliğin Eleştirisi*, Çev: Hülya Tufan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Turan, M. (1980), “İnsan-Çevre İlişkisine Eleştirel Bir Bakış”, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, 31-54.

Ünder, H. (1996), *Çevre Felsefesi*, Doruk Yayınları, 1996: Ankara.

Westfall, R. (2008), *Modern Bilimin Oluşumu*, Çev: İsmail Hakkı Duru, Ankara: TÜBİTAK Yayınları.

Yıldırım, C. (2005), *Bilim Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Extended Summary

The relationships between humans and the environment represent a complex and deep bond that has existed since the beginning of humanity. These relationships include people's interactions with the natural world, their use of natural resources, their shaping of the environment, and the impact of environmental conditions on human life. Environmental problems are one of the biggest threats facing today's world. Various environmental problems such as climate change, depletion of natural resources, water pollution, air pollution, deforestation and biodiversity loss seriously affect the quality of life and future of humanity. Scientific and philosophical developments related to the environment have occurred in various periods of human history and have been of great importance in terms of understanding and protecting nature and evaluating the environmental impacts of humans.

The main purpose of the study is to examine the reasons such as urbanization, industrialization and population growth in the emergence of environmental problems, as well as the cultural and mental processes behind these problems. In this context, the study covers the treatment of the environment in the pre-Enlightenment period and the post-Enlightenment period, the

emergence of basic problems related to the environment, and the examination of the perspective on nature. In the first part of the article, Ancient and Medieval Philosophy covering the pre-Enlightenment period are discussed. In the second part, the Enlightenment Period, shaped by the Renaissance, Modernity and the Scientific Revolution, the changes this period brought to the perspective on the environment, and the scientific developments in this period were examined. Based on these investigations, the fundamental differences between the two periods were stated and the effects of these fundamental differences on the emergence of environmental problems were tried to be revealed.

Ancient philosophy refers to the intellectual efforts of philosophers in ancient times to understand nature, the universe and the place of humans. This period was a period in which the foundations of philosophical thought were laid and many basic concepts were discussed for the first time. Ancient philosophers tried to understand the relationship between nature and humans, and these ideas formed the basis for later philosophical and scientific developments. During this period, natural philosophy was shaped by the effort to understand universal principles and the functioning of nature. The relationship between the ancient thought system and the environment differed depending on the cultural and philosophical framework of that period. Ancient societies tended to see nature as a divine power or a resource serving humans. Therefore, in this period, an approach aimed only at understanding nature, without any opposition between humans and the natural environment, emerged.

Medieval philosophy was largely based on Christian theology. Christianity believed that nature was created by God. Therefore, nature and the environment were considered to be a reflection of the works of God. Nature was seen as an environment that tested people's devotion to God. Medieval philosophy dealt with the relationship of man with nature from theological, ethical and practical points of view. The limits of man's right to rule over nature have been questioned and the idea of nature protection has become a part of the Medieval structure of thought. But by the end of the Middle Ages, differences in the perspective of the environment began to form. During this period, a transformation took place that is considered to be the beginning of the Renaissance period. The Renaissance was a period of great revival in the fields of science, art and philosophy and brought about significant changes in the perspective of the environment. Renaissance thinkers laid the foundations of modern science by emphasizing the objective study of the natural world, especially in the field of science by paying more attention to the study and discovery of the natural World.

Modernity refers to a process in which the lifestyles and values of human societies change in the post-industrial revolution period. This process includes technological, economic, social and cultural changes. However, these changes brought about by modernity have also led to great effects on the environment. The Scientific Revolution is considered a major turning point in human history and refers to a process that radically changed the nature, method and outlook of science on the world. This revolution has fundamentally changed the way people understand and control nature. During this period, the importance of observation and experiment was emphasized, which shaped the process of understanding the natural world. Scientists have begun to investigate the functioning of the universe and the world way more rationally and systematically.

The Enlightenment period is a philosophical and intellectual movement that was influential in Western Europe in the 17th and 18th centuries. This period changed the way people thought based on reason and scientific methods and highlighted concepts such as individual freedom, human rights and democratic values. However, along with these positive effects of Enlightenment Thought, it also shaped a series of philosophical and ideological grounds that led to environmental problems. This period has profoundly changed people's understanding of the world and nature by emphasizing scientific thought and reasoning abilities. Enlightenment thought also significantly affected the relationship with humans and nature. The Enlightenment period encouraged scientific thinking and an observation-based approach was adopted. Philosophers and scientists began to examine nature more closely and had the opportunity to learn more about the natural world and the environment. Important discoveries have been made, especially in the fields of astronomy, physics, biology and chemistry. This period, which is considered the beginning of the Industrial Revolution, accelerated industrial production and technological developments and led to an increase in environmental problems.

The main differences in the perspective on nature in the two main periods discussed in the study can be summarized as follows:

1. Nature, which is considered sacred in Ancient and Medieval thought, has lost its sanctity along with the Enlightenment thought and has turned into an object and commodity used in accordance with the needs and tastes of people.
2. With the urbanization and industrialization processes, the natural environment has been replaced by an artificial environment.

3. The environment-centered thought system has turned into a human-centered thought system that puts man and the human mind at the forefront.

4. The organic worldview based on the equality of man and nature has Decayed, the mechanical worldview that sees the earth as a machine and where the integrity between the parts is no longer important has come to the fore.

5. While the purpose of science in ancient and Medieval philosophy was to understand and explain nature, towards the end of the Middle Ages, especially with the scientific revolution, the main goal changed to only understanding nature, but also taking unlimited advantage of and dominating nature. In this context, information has also been seen as the main tool in this process of establishing sovereignty. In other words, while the purpose of science is to understand, it has changed shape as a science to manage.

6. With the acceptance of the human mind as the most important element, man ceased to be a zoological being and turned into a human being, in which his mind is at the forefront and is the only being with the ability to dominate nature.

7. Along with scientific and philosophical developments, the earth-centered universe conception has been replaced by the sun-centered universe understanding.

The intellectual roots of environmental problems are based on the changes in people's relationship with nature over time. Factors such as the Industrial Revolution, Romanticism, environmental sciences, modern environmental movements and environmental philosophy are important factors that shape efforts to understand and solve today's environmental problems. People have to re-evaluate their ethical relationship with nature and find conscious solutions to environmental problems for a sustainable future.